

ZMIANA IMIENIA I NAZWISKA

**GENEZA, KOMENTARZ,
ORZECZNICTWO,
WZORY DECYZJI**

**REDAKCJA
ALICJA CZAJKOWSKA**

**ALICJA CZAJKOWSKA
BARBARA ROMOCKA-TYFEL**

4. wydanie



Wolters Kluwer

ZMIANA IMIENIA I NAZWISKA

**GENEZA, KOMENTARZ,
ORZECZNICTWO,
WZORY DECYZJI**

**REDAKCJA
ALICJA CZAJKOWSKA**

**ALICJA CZAJKOWSKA
BARBARA ROMOCKA-TYFEL**

4. wydanie



Wolters Kluwer

Warszawa 2017

Stan prawny na 15 listopada 2016 r.

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Małgorzata Jarecka

Opracowanie redakcyjne i łamanie
Violet Design

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych
Maciej Sadowski

Układ typograficzny
Krystyna Szych

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.



SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2017

ISBN: 978-83-8107-011-9

4. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Słowo wstępne	17
Rozdział I	
Ogólna charakterystyka imion i nazwisk	19
1. Geneza imion i nazwisk oraz ich znaczenie	19
1.1. Imiona	19
1.2. Nazwiska	24
2. Prawne źródła imion i nazwisk. Ich nadanie i zmiana oraz wpis w aktach stanu cywilnego	29
2.1. Uwagi ogólne	29
2.2. Regulacja prawna imion	30
2.3. Regulacja prawna nazwisk	31
3. Regulacja prawna administracyjnej zmiany imion i nazwisk w ujęciu historycznym	37
3.1. Prawne uregulowania zmiany imion i nazwisk okresu międzywojennego	37
3.2. Prawne uregulowania zmiany imion i nazwisk okresu powojennego	40
Rozdział II	
Komentarz do ustawy o zmianie imienia i nazwiska	50
1. Uwagi ogólne	50
2. Ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 10)	51

Rozdział III

Postępowanie administracyjne w sprawach zmiany

imienia i nazwiska	94
1. Procedura zmiany imienia i nazwiska	94
1.1. Właściwość organów	94
1.2. Podania i dokumenty oraz osoby uprawnione	94
1.3. Postępowanie wyjaśniające i wydanie decyzji	96
2. Wzory decyzji dotyczących zmiany imienia i nazwiska	100
Wzór nr 2.1. Decyzja w sprawie zmiany nazwiska	100
Wzór nr 2.2. Decyzja w sprawie zmiany nazwiska (wraz z uzasadnieniem)	101
Wzór nr 2.3. Decyzja w sprawie zmiany nazwiska osoby małoletniej	103
Wzór nr 2.4. Decyzja w sprawie zmiany nazwiska nabytego przez zawarcie związku małżeńskiego	104
Wzór nr 2.5. Decyzja w sprawie zmiany nazwiska wraz z rozciągnięciem tej zmiany na osobę małoletnią	105
Wzór nr 2.6. Decyzja w sprawie zmiany nazwiska rodowego i nazwiska noszonego po zawarciu związku małżeńskiego na inne nazwisko (wraz z uzasadnieniem)	106
Wzór nr 2.7. Decyzja w sprawie zmiany imienia	108
Wzór nr 2.8. Decyzja w sprawie zmiany imienia osoby małoletniej	109
Wzór nr 2.9. Decyzja w sprawie zmiany imienia osoby małoletniej (wraz z uzasadnieniem)	110
Wzór nr 2.10. Decyzja w sprawie umorzenia postępowania w sprawie z wniosku o zmianę nazwiska/imienia	112
Wzór nr 2.11. Pismo w sprawie przedłużenia terminu załatwienia sprawy z wniosku o zmianę nazwiska/imienia	114

Rozdział IV

Zalecenia dla urzędów stanu cywilnego dotyczące nadawania imion dzieciom osób obywatelstwa polskiego i narodowości polskiej	115
--	------------

Rozdział V

Opinie Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk	120
1. Opinie dotyczące imion	120
2. Opinie dotyczące nazwisk	146
2.1. Zmiana nazwiska	146
2.2. Nazwiska zakończone na -a	146
2.3. Nazwiska kilkuelementowe	147
2.3.1. Nazwiska dwuczłonowe	147
2.3.2. Nazwisko dwuczłonowe kobiety składające się z nazwiska rodowego i odmężowskiego	149
2.3.3. Nazwisko kilkuelementowe ze słowem „vel”	150
2.4. Nazwiska z przyrostkami	151
2.5. Nazwiska obcojęzyczne	153
2.5.1. Nazwiska słowiańskie	153
2.5.2. Nazwiska włoskie	155
3. Kolejność imienia i nazwiska	155

Rozdział VI

Przepisy związkowe	157
Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (wyciąg)	157
Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (wyciąg)	166
Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (wyciąg)	177
Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (wyciąg)	187
Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (wyciąg)	216
Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (wyciąg)	219

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński	222
Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczy	236
Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (wyciąg)	239
Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. – Prawo konsularne (wyciąg)	248

Rozdział VII

Orzecnictwo sądowe	263
1. Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 1959 r., II CR 158/59 (OSNCK 1960, nr 4, poz. 101)	263
2. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 1965 r., III CR 296/63 (OSNC 1966, nr 6, poz. 101)	270
3. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 1967 r., III CR 9/67 (LEX nr 6148)	274
4. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 1980 r., III CRN 133/80 (OSNC 1981, nr 6, poz. 115)	274
5. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 1998 r., I CKU 204/97 (OSNC 1998, nr 10, poz. 158)	278
6. Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26 listopada 1998 r., I CKU 103/98 (Prokuratura i Prawo – dodatek 1999, nr 4, poz. 30)	280
7. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 6/02 (OSNC 2004, nr 7–8, poz. 131)	282
8. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 1987 r., III CZP 40/87 (OSNC 1988, nr 11, poz. 154)	293
9. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 maja 1981 r., SA 974/81 (ONSA 1981, nr 1, poz. 49)	297
10. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 8 września 1981 r., II SA 346/81 (OSNPG 1983, nr 5, poz. 2)	299

11. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 23 marca 1982 r., SA 1265/81 (niepubl.)	300
12. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 15 kwietnia 1982 r., SA/Po 699/81 (ONSA 1982, nr 1, poz. 34)	302
13. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 21 czerwca 1982 r., II SA 699/82 (ONSA 1982, nr 1, poz. 57)	305
14. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 11 stycznia 1983 r., II SA 1583/82 (LEX nr 1687770)	314
15. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 8 grudnia 1983 r., II SA 1498/83 (Monitor Prawniczy – dodatek – Zestawienie Tez 1999, nr 9, s. 11)	315
16. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 1984 r., II SA 1768/83 (Monitor Prawniczy 1999, nr 11 – dodatek – Zestawienie Tez 1999, nr 9, s. 11)	315
17. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 21 maja 1984 r., III SA 182/84 (LEX nr 1687766)	316
18. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 14 stycznia 1986 r., SA/Wr 880/85 (OSP 1988, z. 1, poz. 22)	317
19. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 16 grudnia 1987 r., SA/Gd 679/87 (ONSA 1987, nr 2, poz. 90)	318
20. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 24 czerwca 1988 r. SA/Wr 115/88 (ONSA 1988, nr 2, poz. 73)	321
21. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 9 lipca 1993 r., SA/Wr 605/93 (ONSA 1994, nr 3, poz. 110)	324
22. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 18 stycznia 1994 r., SA/Gd 1114/93 (ONSA 1995, nr 2 poz. 56)	326
23. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 3 listopada 1997 r., II SA/Wr 982/96 (OSP 1999, z. 4, poz. 78)	332

24. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 17 marca 1999 r., V SA 1857/98 (niepubl.)	337
25. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 lutego 2001 r., V SA 2083/00 (ONSA 2002, nr 2, poz. 73)	340
26. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 22 marca 2001 r., V SA 1121/00 (LEX nr 78953)	344
27. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 czerwca 2002 r., V SA 2806/01 (LEX nr 1693433)	345
28. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Katowicach z dnia 3 października 2002 r., II SA/Ka 2786/00 (LEX nr 1693632)	348
29. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 1 kwietnia 2003 r., V SA 3647/02 (LEX nr 1693631)	351
30. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 9 maja 2003 r., II SA/Wr 1967/00 (LEX nr 1694322)	355
31. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 26 czerwca 2003 r., SA/Bd 1412/03 (LEX nr 1694323)	362
32. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 15 marca 2007 r., II OSK 452/06 (LEX nr 325299)	365
33. Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 16 stycznia 2015 r., II OSK 1433/13 (LEX nr 1753348)	377
34. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 20 kwietnia 2004 r., II SA/Kr 1175/00 (LEX nr 570279)	388
35. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 8 czerwca 2004 r., II SA/Kr 3199/00 (ONSAiWSA 2005, nr 3, poz. 56)	396
36. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku z dnia 1 lipca 2004 r., II SA/Bk 245/04 (LEX nr 811746)	404
37. Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 24 czerwca 2009 r., II SA/Gl 355/09 (LEX nr 562161)	410
38. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 29 września 2010 r., III SA/Łd 435/10 (LEX nr 758198)	415
39. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 20 października 2010 r., III SA/Łd 457/10 (LEX nr 758210)	423

40. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 17 listopada 2011 r., III SA/Kr 570/11 (LEX nr 1154173)	430
41. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z dnia 27 marca 2012 r., III SA/Lu 35/12 (LEX nr 1162405)	443
42. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 25 października 2012 r., III SA/Łd 732/12 (LEX nr 1235392)	449
43. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 21 października 2015 r., III SA/Łd 679/15 (LEX nr 1930825)	459
44. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 4 lutego 2016 r., II SA/Go 941/15 (LEX nr 1987546)	497
Literatura	509

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- dekret z 1945 r. – dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o zmianie i ustalaniu imion i nazwisk (Dz. U. Nr 56, poz. 310 z późn. zm.)
- d.p.p.m. – ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 46, poz. 290 z późn. zm.)
– nieobowiązująca
- d.u.z.i.n. – ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk (tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 233, poz. 1992 z późn. zm.) – nieobowiązująca
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- Konstytucja z 1952 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 1952 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 z późn. zm.) – nieobowiązująca
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 z późn. zm.)

k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1741 z późn. zm.)
p.p.m.	– ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1792)
p.p.s.a.	– ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 718 z późn. zm.)
u.ob.pol.	– ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz. U. z 2012 r. poz. 161 z późn. zm.)
u.z.i.n.	– ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 10)

Czasopisma i zbiory orzecznictwa

Biul. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Prok. i Pr.-wkt.	– Prokuratura i Prawo

Organy i instytucje

NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
PAN	– Polska Akademia Nauk
RJP	– Rada Języka Polskiego
SN	– Sąd Najwyższy
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
USC	– urząd stanu cywilnego
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

SŁOWO WSTĘPNE

Ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 10) została w ostatnim czasie gruntownie znowelizowana. Powstała zatem potrzeba opracowania komentarza do nowych uregulowań prawnych.

Omówienia dotyczące genezy imion i nazwisk, ich znaczenia oraz prawnych źródeł tej problematyki w ujęciu historycznym zostały zaczerpnięte z niewielkimi zmianami z opracowania wydanego w 2012 r. Natomiast komentarz do ustawy o zmianie imienia i nazwiska ze zmianami nowelizującymi powołaną ustawę oraz wzory dokumentów, jak również wybór przepisów związkowych zostały przedstawione w wersji obecnie obowiązującej. Komentarz oparto zatem na systematyce i konstrukcji znowelizowanej ustawy.

Opracowanie zawiera porównanie nowej regulacji prawnej w zakresie zmiany imienia i nazwiska z poprzednimi zapisami ustawowymi, opatrzone uwagami autorek co do niektórych rozwiązań prawnych. Myślą przewodnią takiego ujęcia przedmiotowej problematyki jest to, aby z wielu istotnych informacji wyodrębnić poszczególne problemy jurydyczne.

Publikacja zawiera również wybór przepisów związkowych, orzecznictwo sądowe oparte na dotychczasowych, jak też aktualnych uregulowaniach prawnych tej tematyki, opinie Rady Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk odnoszące się do zmiany imienia i nazwiska oraz liczne wzory decyzji i dokumentów.

Mamy nadzieję, że publikacja będzie stanowiła cenną pomoc dla kierowników urzędów stanu cywilnego jako organów orzekających w przedmiocie zmiany imienia lub nazwiska w podejmowaniu właściwych decyzji oraz dla pracowników organów administracji publicznej, sędziów, adwokatów i radców prawnych zajmujących się poruszaną tu tematyką.

Alicja Czajkowska

ROZDZIAŁ I

Ogólna charakterystyka imion i nazwisk

1. Geneza imion i nazwisk oraz ich znaczenie

1.1. Imiona

Imię jest znakiem indywidualizującym osobę fizyczną i obok nazwiska służy do zidentyfikowania człowieka. Prawo cywilne określa każdego człowieka jako osobę fizyczną.

Zgodnie z prawem polskim każde dziecko otrzymuje imię. Wyboru imienia dziecka dokonują jego rodzice lub opiekunowie prawni (dla dziecka, którego rodzice nie są znani lub zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej). Wybór imienia dla dziecka jest atrybutem władzy rodzicielskiej. Zgodnie z tą zasadą organ rejestrujący urodzenie dziecka nie może ingerować w to niekwestionowane prawo rodziców (art. 59 p.a.s.c.).

Wybrane przez rodziców imię dziecka zostaje zgodnie z postanowieniami prawa o aktach stanu cywilnego wpisane do aktu urodzenia dziecka obok jego nazwiska i innych przewidzianych prawem danych (art. 60 p.a.s.c.).

Jedyną przeszkodą w wyborze imienia dziecka, warunkującą jego wpisanie w akcie urodzenia, są przesłanki zawarte w art. 59 p.a.s.c.: „Osoba zgłaszająca urodzenie składa oświadczenie o wyborze nie więcej niż dwóch imion dla dziecka” (ust. 1). „Kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia przyjęcia oświadczenia o wyborze imienia lub imion dziecka, jeżeli wybrane imię lub imiona są w formie zdrobnień lub mają charakter ośmieszający lub nieprzyzwoity lub nie wskazują na płeć dziecka (...)” (ust. 4).

O genezie imion można przeczytać w najstarszych źródłach światowych cywilizacji. Na przykład u Sumerów – najdawniejszych mieszkańców w Babilonii i Asyrii, ludu nieindoeuropejskiego – znajdujemy imiona proste, złożone, a nawet będące pełnymi zdaniami, które miały określone znaczenia, np. Turtura – „mały”, Dugga – „dobry”, Su-a-zida – „Prawa ręka”, Emmu-dugga – „Mój pan jest dobry”. Podobnie nadawano imiona u semickich mieszkańców Mezopotamii. W życiu codziennym imiona całozdaniowe skracano, odrzucając pewne ich człony tak, że niekiedy zostawał tylko jeden (J. Bubak, *Księga naszych imion*, Ossolineum 1993). Współcześnie imiona wielozdaniowe obserwuje się u niektórych szczepów arabskich. Imiona w momencie ich powstawania miały określone znaczenie. Z czasem traciły je, zwłaszcza gdy były przeniesione do innego języka.

Podobnie imiennictwo praindoeuropejskie, z którego wywodzi się imiennictwo prasłowiańskie oraz słowiańskie, w tym polskie, składało się z imion złożonych, obok których występowały imiona jednoczłonowe jako proste wyrazy pospolite. Imiona złożone nadawano członkom potężnych rodów, imiona jednoczłonowe – jednostkom niskiego pochodzenia.

Z epoki praindoeuropejskiej do współczesności przetrwało w różnym stopniu dziesięć systemów imiennych, m.in. staroindyjski, słowiański, bałtycki, staroniemiecki, celtycki, grecki i in. Najliczniejszy jest zasób imion greckich. Poszczególne zasoby imiennicze charakteryzowały się odrębnymi cechami zarówno co do budowy, jak i znaczenia (J. Bubak, *Księga...*).

Imiona tworzą system, który wyodrębniając się z całości języka pewnymi specyficznymi cechami, stanowi równocześnie część tradycji

prawno-obyczajowej każdego społeczeństwa. Między kulturą danego społeczeństwa a jego imiennictwem zachodzi niewątpliwie związek (T. Milewski (w:) J. Bubak, *Księga...*).

Każdy naród ma więc swój własny zasób imion, do którego sięga, gdy w jego społeczności narodzi się nowy człowiek. Ale żaden prawie język nie ma czystego, wyłącznie własnego systemu nazewniczego; obok imion rodzimych z czasem przyjmuje pewną liczbę imion pochodzących z innych języków, które po przystosowaniu fonetycznym, a często także morfologicznym funkcjonują na równi z imionami rodzimymi w systemie nazewniczym danego języka (por. S. Reczek, *Z zagadnień polskiego nazewnictwa osobowego*, *Onomastica* 1965, nr X).

Także i naród polski ma właściwe swemu językowi imiona osobowe wysnute z pojęć i ducha, ale i zapożyczone z innych języków i kultur.

Ludziom dawnym – jak twierdzi uczony S. Łaguna (Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, Warszawa 1972, s. 264) – chodziło przede wszystkim o pewnego rodzaju błogosławieństwo dla dziecka, o dobrą wróżbę na całe życie, co wiązało się z pierwotną wiarą w czarowną potęgę słowa, za pomocą której można sobie zapewnić opiekę i pomoc wyższych sił dobroczynnych, a zabezpieczyć od wrogiego działania sił nieprzyjaznych.

Imię było więc początkowo amuletem dźwiękowym. Z upływem czasu, zwłaszcza gdy dzieciom nadawano imiona ich rodziców, to mistyczne znaczenie imion zatarło się, a stało się głównie środkiem wyróżniającym osobę. Jednak i dziś pewna intencja mistyczna bywa obecna przy wyborze imienia dla dziecka. *Nomina sunt omina* – imiona są wróżbami, mają treść wróżebną.

Rodzice, nadając dzieciom określone imię, wyrażają tym również życzenie, aby dziecko żyło w szczęściu i miało pewne pozytywne cechy charakteru, co jednak nie zawsze zgodne jest z rzeczywistością, a życzenie pozostaje tylko pragnieniem. Odwrotnie uważali np. Rzymianie, co wyraził rzymski komediopisarz Plaut w komedii *Pers*, mówiąc: *nomen atque omen*, to znaczy, że imię informuje o charakterze człowieka.

U dawnych Polan imię miało zupełnie inne znaczenie aniżeli w naszych czasach. Przede wszystkim nie było wówczas w ogóle nazwisk. Pojawiły się one znacznie później. Imię pełniło więc funkcję zarówno imienia, jak i nazwiska. Imiona dwuczłonowe są typem imion najdawniejszych. W dalszym rozwoju, jak już wspomniano, zaczęły je zastępować imiona pojedyncze, przypominające nasze przezwiska np.: Broda, Gęba, Główka, Jęzor lub nazwy zwierząt: Byczek, Czyż, Jeż, Lis, Sokół itp., albo też przymiotniki, np. Goły. Jedne i drugie występują w tzw. *Złotej Bulli Języka Polskiego*, zawierającej materiał językowy, z którego oprócz imion powstały nazwiska oraz nazwy miejscowości (W.P. Cieszkowski, *Kalejdoskop językowy*, Warszawa 1967).

Imiona rodzime, staropolskie panowały w języku polskim do chwili przyjęcia chrześcijaństwa, tj. do 966 r., kiedy to pojawiają się imiona chrześcijańskie, pochodzące z różnych kręgów kulturowych i z różnych języków. Był to jednak proces bardzo powolny. We wspomnianej bulli gnieźnieńskiej na kilkaset zapisanych imion tylko cztery są pochodzenia chrześcijańskiego (J. Bubak, *Księga...*).

Znaczna liczba imion występujących w średniowiecznej Polsce jest pochodzenia germańskiego, np. Albert, Bertold, Eberhard, Gotfryd.

W okresie od XVI do XX w. występują imiona różnego pochodzenia i różnie uzasadniane przyjęciem do języka polskiego. Wśród nich największą grupę stanowią imiona greckie i łacińskie, których przyjęcie było wynikiem określonej mody na starożytność. Są to przede wszystkim imiona bohaterów mitologicznych, a także literackich. Imiona greckie to np. Arsen, Aniceta, Apolonia, Apollo, Dorian, Filon, Herakles, Heliodor, Leontyna, Leokadia, Miron, Monika, Narcyza, Platon. Do imion pochodzenia łacińskiego należą: Amadeusz, Amanda, Aureliusz, Balbina, Blandyna, Cezary, Gracja, Emil, Felicyta, Miranda, Saturnin i in. Pochodzenia francuskiego są imiona: Alicja, Arleta, Delfina, Michalina, Renata i in. Z Anglii pochodzą m.in. Edgar, Edward, Edwin, Edyta, Ewelina, a z Hiszpanii Blanka. Z języka włoskiego pochodzą: Bianka, Mirabela, Wioletta itp. Z języka arabskiego przeszły Eleonora i Elwira, natomiast z perskiego Roksana.

Analizując fakty dotyczące kształtowania się i nadawania imion oraz ich historię, należy zwrócić też uwagę na aspekt socjologiczny, na pewne

zjawiska społeczne, które mają wpływ na wybór i decydują nie tylko o powstawaniu imion, ale także o ich rozpowszechnianiu i zaniku.

W historii imion i wpływie pewnych zjawisk społecznych związanych z ich kształtowaniem można wyodrębnić kilka charakterystycznych kierunków. Należą do nich tradycje: rodzinne, klas społecznych oraz narodowe. W mniejszym stopniu, szczególnie współcześnie, miały znaczenie przekonania i wierzenia religijne. Nie miały wpływ na wybór i upowszechnienie imion ma po prostu moda, podyktowana literaturą piękną i historyczną, a także moda na utożsamianie się z bohaterami filmu. Odgrywa tu też pewną rolę snobizm, wpływ środowisk artystycznych i dążenie do oryginalności. Wyborowi imienia, choć obecnie w niewielkim stopniu, nadal towarzyszy motywacja wynikająca z daty urodzenia, co oznacza, że dziecku nadaje się imię przypadające w kalendarzu na dzień urodzin. Współcześnie obserwuje się też przy wyborze imion sięganie do imion obcojęzycznych, a także do neologizmów.

Zdarzają się jeszcze w zasadzie pojedyncze przypadki nadawania imion utworzonych z części składowych imion obojga rodziców lub dziadków, czasem w konfiguracji rodzice-dziadkowie.

Moda ma też wpływ na liczbę imion. W feudalizmie, ale i w późniejszych wiekach, także w Polsce, rangę człowieka poznawano po liczbie imion. Wielość imion występowała w Polsce w rodach arystokratycznych do czasu prawnego ograniczenia tylko do dwóch imion.

Imiona można podzielić, jak wskazują W. Janowowa, A. Skarbek, B. Zbiłowska i J. Zbiniowska, autorki *Słownika Imion* (Ossolineum 1991), na następujące główne kategorie:

- 1) chrześcijańskie, czyli nowotestamentowe, np. Jan, Magdalena;
- 2) starotestamentowe, szczególnie używane w krajach anglosaskich, np. Dawid, Rebeka;
- 3) starożytne, z kultury starożytnej Grecji i Rzymu, popularne szczególnie w Rumunii, Grecji i we Włoszech;
- 4) mitologiczne różnego pochodzenia: starogreckie, germańskie i in., np. Apollo, Odyn;

- 5) narodowe, właściwe różnym narodom, a rozpowszechnione w innych kulturach i językach, np. pol. Stanisław, fr. Stanislas, wł. Stanislao, ang. Botolf, fin. Urho;
- 6) literackie, tzn. występujące w dziełach literackich, librettach operowych i przez nie rozpowszechnionych w różnych językach, np. Ofelia, Toska, Otello, Tristan, Izolda;
- 7) historyczne, np. Bolesław, Arpad, Hakon;
- 8) zakonne, rzadko używane jako imiona metrykalne, np. Anioł, Immaculata.

Niektórzy rodzice, siląc się na oryginalność i egzotykę oraz zakładając absolutną niezwykłość dziecka, wybierają dla niego imiona wyszukane bądź tworzą je z neologizmów, co nie jest zakazane prawem. Zatraca ją często poczucie estetyki w kompozycji takiego imienia z pospolitym nazwiskiem, nierzadko narażając dziecko na złośliwości w środowisku rówieśników, np. „Oliwia Pypeć”.

Rodzice przy wyborze imienia dziecka powinni brać pod uwagę, poza tradycjami rodzinnymi, oryginalnością, symboliką, przede wszystkim dobro dziecka, czyli to, jak będzie się ono czuło z wybranym imieniem.

Jakkolwiek wybór imienia dla dziecka stanowi atrybut władzy rodzicielskiej, a ograniczenia w jego wyborze określa, jak już wspomniano, art. 59 p.a.s.c., to jednak nadmierna egzotyka może szkodzić dziecku i w jego życiu dorosłym prowadzi z reguły do zmiany takiego imienia w trybie ustawy o zmianie imienia i nazwiska.

1.2. Nazwiska

„Nazwisko jest podstawowym wyznacznikiem służącym do oficjalnej (urzędowej) identyfikacji człowieka i jego rodziny w społeczeństwie oraz do wyróżnienia osoby przy wszelkich życiowych kontaktach z innymi ludźmi” (T. Kisała, *Nasze nazwiska*, Warszawa 1996).

Współcześnie trudno sobie wyobrazić człowieka niemającego nazwiska, które jest zresztą dobrem chronionym; jako dobro osobiste pozostaje pod

ochroną prawa cywilnego, niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach (art. 23 k.c.).

Jednak proces kształtowania się nazwisk był długotrwały. Nazwiska dziedziczne, tj. przechodzące z ojca na syna, w Europie upowszechniły się dopiero w XV w.

W Polsce proces kształtowania się nazwisk przypada na XIII w., niemal zbiegając się z pojawieniem się znaku Orła Białego na pieczęciach książąt dzielnicowych z dynastii Piastów (ok. 1230 r.), a zakończenie tego procesu następuje wiele wieków później; obowiązek posiadania nazwiska wprowadziła dopiero Konstytucja Napoleona dla Księstwa Warszawskiego w 1807 r. (T. Kisała, *Nasze nazwiska*).

Przed okresem kształtowania się nazwisk wymieniano tylko swoje imię jako element określający danego człowieka. A zatem Giedymin miał syna Olgierda, Olgierd – Jagiełłę, bez łączności nazwiska rodowego. Szlachcic obok imienia wymieniał herb, swoją włość lub zamek.

A. Naruszewicz powiada: „Starożytni Polacy nazywali się najprzód od herbów, np. Ciołek, Jastrzębiec, powtórę od wiosek, np. Piotr z Chodźca, z Zakliczyna, po trzecie od imion ojcowskich (jak dotąd Rusini), np. Jan Janowic, Witek Bieniewicz, tj. syn Bieniasza (Benedykta)” (cyt. za Z. Gloger, *Encyklopedia...*).

Najwcześniejszymi nazwiskami są nazwiska pochodzące od miejsca urodzenia bądź zamieszkania, a w szczególności od nazw posiadłości ziemskich, np. właściciel Szydłowa stawał się Szydłowskim, Czyżewa – Czyżewskim, Potoka – Potockim, Służewa – Służewskim, Radziejowa – Radziejowskim.

Potomni na ogół zatrzymywali to nazwisko, pomimo że wieś, od której je wzięli, przeszła na innego właściciela. Nie było to jednak regułą.

Były to nazwiska z końcówką przymiotnikową -ski, -cki tworzone już w XIV w.; początkowo o tyle sukcesyjne, o ile syn dziedziczył po ojcu tę samą wioskę, z której nazwy powstało nazwisko. Jeżeli osiadł w innej, to

dawano mu nowe nazwisko. Zdarzało się więc, że zamieszkali w różnych wioskach ojciec i syn nosili różne nazwiska. Przykładem może być zapis w *Encyklopedii Staropolskiej* Zygmunta Glogera kronikarza Marcina Bielskiego, pierwszego, który pisał dzieje powszechne w języku polskim. Po ojcu Marcin nazywał się Wolski od wsi Woli, ale gdy osiadł we wsi Biała, został Bielskim, a syn jego Joachim nosił już to nowe nazwisko ojcowskie.

Niezależnie od nazwisk – powstałych od nazw miejscowości, a noszonych głównie przez szlachtę – kształtowały się nazwiska innych warstw społecznych, chłopów i mieszczan.

Obok nazwisk dziedziczonych najważniejszym sposobem identyfikacji były:

- 1) charakterystyczne cechy zewnętrzne i wewnętrzne,
- 2) przynależność rodzinna,
- 3) wykonywane czynności i zawody.

Do tych pierwszych należały takie cechy jak siła i potężne ciało. Takiego człowieka nazywano Bykiem, Zwierzem bądź Niedźwiedziem. Osobnika bardzo chudego – Chudym, zbyt wysokiego – Długim lub Długiem, niskiego i wątłego – Kruszyną itp.

Nazwiska wynikające z przynależności rodzinnej tworzone głównie od imienia bądź przezwiska ojca. Nazwiska takie określało się jako odimienne albo ojcowskie. Tak więc na młodego syna Adama wołano Adamczak, Adamowicz lub Adamski, na syna Jana – Janik, Janicki, Janowicz lub Janowski itp. Jeżeli miano takie zapisywano w jakichkolwiek księgach, cechowych, parafialnych lub we dworze, było dziedziczone po mieczu – stawało się nazwiskiem.

W procesie kształtowania nazwisk rolę odgrywały też zawody lub wykonywane czynności. Indywidualizowały one człowieka zarówno we wsiach, jak i miastach, np. kowal, kramarz, kosiarz, kotlarz, rymarz, rybak, piekarz, klucznik, tracz, pisarz, kościelny.

Od zawodów powstawały też nazwiska szlacheckie: od bednarza – Bednarczyk lub Bednarski, cieśla był Cieślakiem bądź Ciesielskim itd.

Od zawodów również powstawały nazwiska mające charakter przezwiska, np. od bednarza – Beczka, od dzieży – Ceberek, od kaletnika – Cholewa, Cholewka itp. Na tej zasadzie kształtowały się nazwiska chłopów i mieszczan. Powszechne ich utrwalanie datuje się od 1593 r., tj. od czasu, kiedy wprowadzono w Rzeczypospolitej obowiązek zakładania ksiąg metrykalnych (T. Kisała, *Nasze nazwiska*).

Warto wspomnieć, o czym pisze J. Bubak (*Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986), że przepisy Królestwa Polskiego z 1825 r. nie regulowały kwestii nadawania nazwiska dziecku nieznanym rodzicom. Urzędnik stanu cywilnego sporządzający akt urodzenia takiego dziecka wpisywał dwa imiona. Wówczas to drugie imię spełniało funkcję nazwiska. Kształtowanie i upowszechnianie nazwisk w Polsce podlegało też wpływom obcych krajów, zwłaszcza słowiańskich, ale i wpływom germańskim.

Nazwiska, uważane za typowo polskie, kończą się przyrostkiem -ski, -cki. Polskie są również nazwiska z częstkami -owicz, -ewicz, -icz, -ik, -yk, -ak, -ek, -ec.

Nie można uznać za polskie nazwisk z rdzeniem obcego pochodzenia, pomimo sztucznie dodanej końcówki charakterystycznej dla nazwisk polskich, np. Hirszburski, Adlerski, Hofmański. W językach obcych nazwiska nie odmieniają się, zachowują postać pierwotną – męską, w przeciwieństwie do odmiany nazwisk, charakterystycznej dla języka polskiego. Jednak nie ma tu jednolitego poglądu językoznawców.

Warto wspomnieć o tym, że Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w pismach okólnych z 1930 r. ogłosiło następujące *Pravidła formowania w języku polskim nazwisk żeńskich*:

- 1) nazwiska rodowe w języku polskim mają osobną formę żeńską i męską;
- 2) nazwiska kończące się w rodzaju męskim na -ski, -cki oraz -y lub -i tworzą rodzaj żeński z końcówką -a;
- 3) nazwiska męskie z końcówką -a przybierają formę żeńską dla żony -ina, córki -anka, np. Duda – Dudzina – Dudzianka;

- 4) nazwiska męskie kończące się na -g, -ge, -go tworzą rodzaj żeński na -owa dla żony i na -anka dla córki, np. Grinberg, Grinbergowa, Grinberżanka;
- 5) wszystkie inne nazwiska mają osobną formę dla kobiety zamężnej z końcówką -owa i dla panny z końcówką -ówna, np. Kwiatek, Kwiatkowa, Kwiatkówna; Romeyko, Romeykowa, Romeykówna; Kuc, Kucowa, Kucówna; Tylman, Tylmanowa, Tylmanówna;
- 6) nazwiska żeńskie zakończone na -a oraz -owa odmieniają się przez przypadki według deklinacji przymiotnikowej, natomiast nazwiska na -ina (-yna), -anka i -ówna odmieniają się jak rzeczowniki, np. przenieść w stan spoczynku Dąbrowską, Pawłowiczową (przymiotnik); dopuścić do szkoły przygotowawczej Domeykównę (rzeczownik); podwyższyć wynagrodzenia Zarębinie i Sapieżance (rzeczownik).

Analogiczne przepisy zostały wydane przez Ministra Skarbu okólnikiem z dnia 20 października 1930 r. o formie nazwisk żeńskich w pismach nominacyjnych.

Zagadnienie końcówek żeńskich w dokumentach jest ciągle dyskusyjne, ale w przepisach powojennych zostało zlikwidowane. Aktualne przepisy prawne nie dopuszczają zatem zamieszczania w dokumentach, w odniesieniu do kobiet, formy nazwisk odmiany przymiotnikowej bądź rzeczownikowej, np. nazwisko Kwiatek zarówno wobec mężczyzny, jak i kobiety wpisuje się nieodmiennie w pierwszym przypadku – Kwiatek.

S. Szober (*Gramatyka języka polskiego*, Lwów-Warszawa 1923) stwierdza, że równouprawnienie kobiety i uniezależnienie jej od męża znajduje swój wyraz w rugowaniu formy, która tę zależność językowo uwidacznia. Jego zdaniem wymienione końcówki żeńskie -owa, -ówna, -ina, -anka czynią wrażenie formy archaicznej i wywołują poczucie sztuczności.

J.S. Bystron (*Nazwisko polskie*, Lwów-Warszawa 1936) stwierdza, że nazwisko w formie pochodnej nie zawsze pozwala na ustalenie nazwiska zasadniczego, tj. czy np. mąż Łopatkowej to: Łopatek, Łopatka czy Łopatko.

Dlatego też w urzędowych aktach zagięła współcześnie forma tzw. końcówek żeńskich nazwiska. Zdarza się jedynie potoczne używanie końcówek żeńskiej nazwiska w sytuacjach nieoficjalnych czy towarzyskich.

W odniesieniu do cudzoziemców jest niewzruszalną zasadą, że ich imiona i nazwiska nie mogą być spolszczone i powinny być wpisane tak, jak figurują w ich dokumentach.

2. Prawne źródła imion i nazwisk. Ich nadanie i zmiana oraz wpis w aktach stanu cywilnego

2.1. Uwagi ogólne

Uregulowania prawne imion i nazwisk zawierają zarówno przepisy prawa rodzinnego, jak też administracyjnego. Imiona i nazwiska należą do sfery dóbr osobistych, których ochronę gwarantują przepisy kodeksu cywilnego w art. 23: „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”; a także w art. 24 k.c. Ochronę nazwiska jako dobra osobistego gwarantują przede wszystkim art. 30, 37 i 47 Konstytucji RP.

Uzasadniona, jak stwierdza A. Szpunar (*Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979), jest teza, że podstawową przesłankę ochrony cywilnoprawnej stanowi naruszenie poszczególnych dóbr osobistych, jedynie przykładowo wymienionych w ustawie. Z wywodów tego autora wynika, że nie należy mówić o zamkniętym katalogu dóbr osobistych.

W moim przekonaniu zatem imię człowieka należy także zaliczyć do sfery dóbr osobistych, chociaż art. 23 k.c. nie wymienia imienia jako dobra osobistego.

2.2. Regulacja prawna imion

Uregulowania prawne w zakresie imion zawierają przepisy prawa o aktach stanu cywilnego.

Artykuł 59 p.a.s.c. wskazuje, że wybór imienia dla dziecka należy do jego rodziców i jest atrybutem władzy rodzicielskiej. Wyboru imienia rodzice dokonują wspólnie, a w braku porozumienia w tej sprawie rozstrzyga sąd opiekuńczy (art. 97 § 2 k.r.o.).

Uprawnienie do wyboru imienia podlega jednak ograniczeniom wynikającym wprost z art. 59 p.a.s.c. Nie można zatem dla dziecka wybrać imienia ośmieszającego, nieprzyzwoitego, w formie zdrobniałej ani imienia nieodróżniającego płci. Nie można też wybrać więcej aniżeli dwóch imion. Natomiast nie ma zakazu tworzenia neologizmów imiennych. Ważne, aby nie raziły ekstrawagancją, odpowiadały regułom gramatycznym i ortograficznym języka polskiego. Potwierdzeniem wyboru imienia dziecka jest wpisanie do aktu urodzenia – art. 60 pkt 1 p.a.s.c.

Stosownie do postanowień art. 70 p.a.s.c. rodzice dziecka mogą w ciągu sześciu miesięcy od daty sporządzenia aktu urodzenia złożyć kierownikowi urzędu stanu cywilnego pisemne oświadczenie o zmianie imienia (imion) dziecka wpisanego do aktu w chwili jego sporządzenia. O zmianie imienia lub imion w tym trybie wpisuje się w akcie urodzenia dziecka dodatkową wzmiankę (art. 70 ust. 6 p.a.s.c.). Oświadczenie o zmianie imienia dziecka może być złożone także przed konsulem RP.

Dziecku nieznanym rodziców akt urodzenia sporządza się na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego. Sąd ustala treść tego aktu oraz nadaje dziecku imię i nazwisko (art. 62 p.a.s.c.). Także w przypadku niemożności ustalenia tożsamości osoby pełnoletniej, ze względu na jej ułomność fizyczną lub psychiczną albo nieznanie pochodzenie – sąd ustala dla tej osoby imię i nazwisko (art. 62 ust. 3 p.a.s.c.).

Zmiana imienia dziecka w przypadku jego przysposobienia uregulowana jest przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Artykuł 122 § 3 k.r.o.

przewiduje możliwość zmiany przez sąd opiekuńczy imienia lub imion dziecka, które zostało przysposobione, na wniosek przysposabiającego. Na tę okoliczność czyni się stosowne zapisy w akcie urodzenia dziecka (art. 47–49 p.a.s.c.).

Zmiana imienia może nastąpić też w trybie administracyjnym, na podstawie ustawy z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 10). Szczegółowe omówienie tej ustawy znajduje się w części II niniejszej książki.

2.3. Regulacja prawna nazwisk

Nazwiska – podobnie jak imiona – uregulowane są przepisami prawa rodzinnego i administracyjnego.

Artykuł 60 p.a.s.c. nakazuje wpisanie nazwiska dziecka do aktu urodzenia. Imiona i nazwiska w świetle nowych uregulowań prawnych należą do elementów stanu cywilnego. Z aktu urodzenia wynika, jakie imię i nazwisko nosi osoba.

Zmiana nazwiska wynikająca z przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest skutkiem zmiany stanu cywilnego. Polskie prawo nie definiowało stanu cywilnego. Przyjmowano, że stan cywilny jest sumą cech charakteryzujących sytuację osoby w rodzinie i jej sytuację czysto osobistą. Te cechy to: czy dana osoba jest małżonkiem, krewnym lub powinowatym innej osoby oraz wiek, płeć, imię. Tak to pojęcie określa J. Litwin (*Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1961) oraz podobnie *Mała encyklopedia prawa* (red. Z. Rybicki, Warszawa 1980).

Według W. Kopalińskiego (*Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1985) stan cywilny jest to „sytuacja rodzinno-prawna w odniesieniu do małżeństwa: panna, kawaler, żonaty, mężatka, wdowiec, wdowa, rozwiedziony, rozwiedziona”. Jest to definicja zawężona, ale w życiu codziennym, a także w sprawach urzędowych pytania o stan cywilny (w ankietach,

formularzach, przesłuchaniach) dotyczą pozostawania lub niepozostawania w związku małżeńskim. Pojęcie stanu cywilnego reguluje aktualnie art. 2 ust. 1 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego.

Zmiana nazwiska natomiast dokonana na podstawie ustawy o zmianie imienia i nazwiska następuje na wniosek osoby, której zmiana nazwiska dotyczy. O wyborze nowego nazwiska decyduje zawsze osoba, która jest stroną w postępowaniu administracyjnym. Decyzja wydana w tym trybie nie wywołuje, poza zmianą nazwiska, innych zmian w stanie cywilnym tej osoby.

Zdaniem P. Wypycha (*Wpływ administracyjnej zmiany nazwiska rodziców (rodzica) na nazwisko dziecka w świetle regulacji ustawy o zmianie imion i nazwisk oraz kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Technika i USC 2004) nazwisko jest elementem stanu cywilnego (odmiennie – J. Litwin, *Prawo o aktach...*, 1961).

Bez wątpienia znaczenie nazwiska osoby należy upatrywać jako element stanu cywilnego wskazujący na jej pochodzenie od określonych osób. Określane jest jako nazwisko rodowe, tj. takie, które dziecko otrzymuje w chwili jego urodzenia i które jest wpisane w akcie urodzenia (art. 60 p.a.s.c.).

Zasady ustalania nazwiska dziecka określają art. 88 i 89 k.r.o. Pierwszy z nich określa nazwisko dziecka, którego rodzice pozostają w związku małżeńskim, drugi – nazwisko dziecka urodzonego poza małżeństwem.

Dziecko pochodzące z małżeństwa nosi nazwisko będące nazwiskiem obojga małżonków. Jeżeli mają oni różne nazwiska, dziecko nosi nazwisko wskazane w ich zgodnych oświadczeniach. Małżonkowie mogą wskazać nazwisko jednego z nich albo nazwisko utworzone przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca (art. 88 § 1 k.r.o. w zw. z art. 62 k.r.o.).

Oznacza to, że dziecko – co do którego istnieje domniemanie, że pochodzi ono od męża matki – nosi nazwisko określone w art. 88 § 1 k.r.o.

Domniemanie takie zachodzi, jeżeli dziecko urodziło się w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania lub unieważnienia. Domniemanie tego nie stosuje się, jeżeli dziecko urodziło się po upływie trzystu dni od orzeczenia separacji (art. 62 § 1 k.r.o.). Domniemanie te utrzymują się dopóty, dopóki nie zostaną obalone w procesie o zaprzeczenie ojcostwa (art. 62 § 3 k.r.o.).

W wypadku zaprzeczenia ojcostwa męża matki dziecko traci prawo do jego nazwiska i nosi nazwisko matki, które nosiła w chwili urodzenia dziecka.

Jeżeli nie zachodzi domniemanie określone w art. 62 k.r.o., że mąż matki jest ojcem dziecka, albo gdy domniemanie zostanie obalone, dziecko nosi nazwisko matki, chyba że sąd w wyroku ustalającym ojcostwo nada dziecku nazwisko ojca (art. 89 § 2 k.r.o.). Dziecko, którego ojcostwo nie zostało ustalone, nosi nazwisko matki (art. 89 § 3 k.r.o.).

Jeżeli wobec dziecka urodzonego poza małżeństwem zostanie uznane ojcostwo, dziecko nosi nazwisko wskazane w zgodnych oświadczeniach rodziców (na podstawie art. 89 § 1 k.r.o. w zw. z art. 63 p.a.s.c.).

Jeżeli oboje rodzice są nieznani, dziecku nadaje nazwisko sąd opiekuńczy na podstawie art. 89 § 4 k.r.o. w zw. z art. 62 p.a.s.c.

Tak więc nazwisko dziecka wpisane do aktu urodzenia może ulegać zmianie na skutek zdarzeń, które nastąpiły po sporządzeniu aktu. Będzie to miało miejsce w przypadkach już omówionych, a także w sytuacji:

- 1) nadania dziecku nazwiska w trybie art. 90 § 1 k.r.o. w zw. z art. 69 p.a.s.c.;
- 2) ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 78–83 k.r.o. w zw. z art. 66 ust. 2 p.a.s.c.);
- 3) zawarcia małżeństwa przez rodziców po urodzeniu dziecka (art. 88 § 4 k.r.o.);
- 4) rozwiązania stosunku przysposobienia (art. 126 § 1 k.r.o. w zw. z art. 74 p.a.s.c.), jeżeli sąd postanowi, że przysposobiony powraca do swego pierwotnego nazwiska (art. 126 § 2 k.r.o.);

- 5) zaprzeczenia macierzyństwa (art. 61¹²–61¹⁶ k.r.o.), co oznacza unieściewienie domniemania ojcostwa określonego w art. 62 k.r.o. (por. wyrok SN z dnia 2 marca 1966 r., II CR 31/66, OSNC 1966, nr 11, poz. 198);
- 6) zmiany nazwiska w trybie administracyjnym na podstawie ustawy o zmianie imienia i nazwiska.

Zmiany nazwiska wynikające z wymienionych zdarzeń wpisuje się do aktu urodzenia w formie wzmianki dodatkowej.

Ustanie małżeństwa rodziców w wyniku orzeczenia rozvodu lub unieważnienia małżeństwa nie skutkuje zmianą nazwiska dziecka.

Natomiast w razie ustalenia nieistnienia małżeństwa na podstawie wyroku sądowego (art. 2 k.r.o.) albo w razie unieważnienia aktu małżeństwa w postępowaniu nieprocesowym (art. 39 p.a.s.c.) – dziecko nosi nazwisko matki.

Regulacja dotycząca nazwiska małżonków zawarta w art. 25 k.r.o. wprowadziła istotne zmiany, znacznie odbiegające od uregulowań poprzednio obowiązujących, tj. przed nowelizacją z 1998 r.

Przed nowelizacją z 1998 r. (wprowadzoną ustawą z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 117, poz. 757) żona mogła przez oświadczenie złożone przy zawarciu małżeństwa zachować swoje dotychczasowe nazwisko, dodać do niego nazwisko męża albo przybrać nazwisko męża. W braku oświadczenia przybierała nazwisko męża. Jeżeli żona zachowywała dotychczasowe nazwisko, mąż mógł przez oświadczenie złożone przy zawarciu małżeństwa dodać do swego nazwiska nazwisko żony lub przybrać nazwisko żony.

Artykuł 25 k.r.o. ma zastosowanie do małżeństw zawartych po wejściu w życie nowelizacji kodeksu, tj. po dniu 15 listopada 1998 r.

Obecna regulacja nazwiska małżonków realizuje zasadę równych praw mężczyzny i kobiety oraz pozostawia im swobodę w wyborze nazwiska, które każde z małżonków będzie nosić po zawarciu małżeństwa, z tym zastrzeżeniem, że małżonkowie nie mogą „wymieniać się nazwiskami”, tj. mężczyzna nie może przybrać nazwiska żony, a kobieta – męża.

A zatem każde z małżonków może:

- 1) wybrać wspólne nazwisko, którym będzie dotychczasowe nazwisko jednego z nich;
- 2) zachować swoje dotychczasowe nazwisko;
- 3) połączyć ze swoim dotychczasowym nazwiskiem nazwisko drugiego z małżonków, przy czym kolejność połączonych nazwisk jest dowolna.

W braku należycie wyrażonej decyzji małżonków o wyborze nazwiska każde z nich zachowuje swoje dotychczasowe nazwisko.

Nazwisko nie może składać się z więcej aniżeli dwóch członów. Jeżeli zatem każda z osób zawierających małżeństwo nosi nazwisko dwuczłonowe, musi zdecydować o wyborze dwóch członów nazwiska, z których będzie składać się nazwisko wybrane po zawarciu małżeństwa, jako złożone z dotychczasowego nazwiska męża i żony.

Niezależnie od formy zawarcia małżeństwa, tj. przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, czy też małżeństwa kanonicznego, wyboru nazwiska dokonuje każdy z małżonków, składając oświadczenie przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Jeżeli małżeństwo zawierane jest formie świeckiej, to oświadczenie o nazwisku powinno być złożone bezpośrednio po zawarciu małżeństwa (art. 25 § 1 k.r.o.). Jeżeli zawierane jest małżeństwo kanoniczne, oświadczenie powinno być złożone przed sporządzeniem przez kierownika urzędu stanu cywilnego zaświadczenia o nieistnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Treść i data złożenia oświadczenia powinny być zawarte w tym zaświadczeniu (art. 25 § 1 w zw. z art. 4¹ § 1 k.r.o.).

Nazwisko (nazwiska), które będą nosić małżonkowie po zawarciu małżeństwa, wpisuje się do aktu małżeństwa (art. 88 ust. 1 p.a.s.c.).

Dzieci zrodzone z małżeństwa, o czym już była mowa, noszą nazwisko ustalone przepisami art. 88 § 1 k.r.o. Nazwiska, które będą nosić dzieci, wpisuje się do aktu małżeństwa (art. 88 ust. 1 pkt 6 p.a.s.c.).

Ustanie małżeństwa w zasadzie nie powoduje zmiany nazwiska małżonków. W razie rozwodu małżonek, który wskutek zawarcia małżeństwa zmienił swoje nazwisko, może na podstawie art. 59 k.r.o. powrócić do nazwiska, które nosił przed zawarciem małżeństwa.

Skutkiem unieważnienia małżeństwa jest powrót każdego z małżonków do nazwiska noszonego przed zawarciem małżeństwa.

Zgodnie z postanowieniami art. 106 ust. 1 p.a.s.c. obywatel polski, który zawarł małżeństwo w zagranicznym urzędzie stanu cywilnego i nie złożył oświadczenia w sprawie swojego nazwiska, może je złożyć wraz z wnioskiem o wpisanie aktu małżeństwa do polskich ksiąg stanu cywilnego. Wyboru nazwiska może dokonać w każdym czasie po zawarciu małżeństwa w zagranicznym urzędzie stanu cywilnego (art. 106 ust. 1 w zw. z art. 104 p.a.s.c.).

Uregulowania prawne w zakresie nazwiska małżonków zawarte w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w prawie o aktach stanu cywilnego nie stanowią ograniczeń w przedmiocie zmiany nazwiska w trybie ustawy o zmianie imienia i nazwiska zgodnie z jej postanowieniami. Na podstawie tej ustawy może być zmienione zarówno nazwisko nabyte wskutek zawarcia małżeństwa, jak i nazwisko rodowe. Problem zmiany nazwiska w tym trybie zostanie omówiony szczegółowo w kolejnych rozdziałach.

3. Regulacja prawna administracyjnej zmiany imion i nazwisk w ujęciu historycznym

3.1. Prawne uregulowania zmiany imion i nazwisk okresu międzywojennego

Najstarsze źródła informują, że zmieniano nazwiska również na podstawie wyroków sądowych. W XVI i XVII w. tzw. sądy rugowe działające na wsi i w małych miasteczkach pozbawiały przestępców ich dotychczasowych nazwisk i jako dodatkową karę nadawano im nazwiska niegodne, najczęściej zbliżone pod względem treści do charakteru popełnionego przestępstwa, np. Bandzior, Hańba, Kaziród, Oszust, Tyran, Zakała, Szaleniec.

Ustawodawstwo okresu międzywojennego obejmujące zmianę nazwisk to:

- 1) ustawa z dnia 24 października 1919 r. w przedmiocie zmiany nazwisk (Dz. U. RP Nr 88, poz. 478 z późn. zm.);
- 2) ustawa z dnia 11 maja 1920 r. w przedmiocie uznania nazwisk, przybranych podczas służby wojskowej (Dz. U. RP Nr 42, poz. 251 z późn. zm.);
- 3) ustawa z dnia 22 marca 1929 r. o zmianie nazwisk hańbiących, ośmieszających lub nieliczących z godnością człowieka (Dz. U. RP z 1930 r. Nr 3, poz. 16).

W latach 30. z dobrodziejstw tych przepisów skorzystało niewiele osób, przede wszystkim ze względu na brak wiedzy o obowiązywaniu ustawy stwarzającej możliwość zmiany nazwiska oraz ze względu na wysokość opłat za zmianę nazwiska. Ponadto podjęcie decyzji o zmianie nazwiska nie było łatwe z uwagi na przywiązanie do tradycji, więzy rodzinne i społeczne, co miało przede wszystkim znaczenie w środowiskach wiejskich i małych miast.

Zagadnienie zmiany nazwiska ma wyraźny profil społeczny; jest to niewątpliwie zagadnienie przywileju i upośledzenia. Chłopska klasa należała

do środowisk upośledzonych z powodu dużej liczby nazwisk hańbiących i nielicujących z godnością człowieka. Jakkolwiek ustawodawstwo umożliwiałoby formalnie zmianę takich nazwisk, to jednak brakowało pozytywnego klimatu społecznego do jego powszechnej realizacji. Niemalże ograniczenie stanowiło formalne wprowadzenie instytucji sprzeciwu posiadacza dobrego nazwiska. Ograniczenia te wynikały z postanowień art. 4 ustawy z 1919 r. i art. 6 ustawy z 1929 r.

Tak więc w okresie międzywojennym w polskim prawie administracyjną zmianę nazwiska regulowały wymienione trzy akty prawne. Przy czym ustawy z 1919 r. oraz z 1929 r. obowiązywały przez cały okres II Rzeczypospolitej, natomiast ustawa z dnia 11 maja 1920 r. dotycząca nazwisk przybranych podczas służby wojskowej obowiązywała jedynie cztery lata i została uchylona ustawą z dnia 6 maja 1924 r. (Dz. U. Nr 44, poz. 459).

Wymienione akty prawne różniły się zarówno pod względem przesłanek, zmiany nazwisk, trybu, jak i organów właściwych do rozpoznawania wniosków. Ich wspólnymi cechami były:

- 1) podmiotowy zakres obowiązywania, ponieważ dotyczyły one wyłącznie obywateli polskich oraz
- 2) podmiotowy zakres rozszerzania się skutków zmiany nazwiska na osoby trzecie – członków rodziny wnioskodawcy.

Artykuł 6 ustawy z 1919 r. w przedmiocie zmiany nazwisk stanowił: „Adnotacja w aktach stanu cywilnego powoduje zmianę nazwiska proszącego, jego żony, a także i tych dzieci, które w chwili wniesienia podania nie były pełnoletnie”.

Artykuł 7 ustawy z 1920 r. o uznaniu nazwisk przybranych podczas służby wojskowej stanowił: „zezwoleń na zmianę nazwiska dotyczy także żony i dzieci petenta, które w chwili uzyskania zezwolenia do pełnoletniości nie doszły, a dzieci pełnoletnich tylko w tym wypadku, jeżeli do prośby o zmianę nazwiska się przyłączyły”.

Artykuł 8 ustawy z 1929 r. o zmianie nazwisk hańbiących, ośmieszających lub nielicujących z godnością człowieka zawierał postanowienie:

„Z chwilą doręczenia aktu zezwolenia na zmianę nazwiska, prawo do używania nowego nazwiska uzyskuje proszący, jego żona i te dzieci, które w chwili wniesienia podania nie były pełnoletnie; zaś dzieci pełnoletnie tylko w tym wypadku, jeśli do prośby o zmianę nazwiska się przyłączyły”.

Charakterystyczne dla prawodawstwa międzywojennego jest to, że wszystkie wymienione ustawy rozciągają skutek zmiany nie na małżonka wnioskodawcy, ale na jego żonę. Tak więc to ustawodawstwo stanowiło, że prawo ubiegania się o zmianę nazwiska przysługiwało wyłącznie mężczyznom, czyli wnioskodawcą mógł być jedynie małżonek. Należy wnosić, że prawo wnioskowania o zmianę nazwiska przysługiwało także kobietom, ale niezamężnym. Natomiast zmiana nazwiska kobiety zamężnej nie skutkowała względem osób trzecich, a więc męża i dzieci. Jak słusznie stwierdza w swoim artykule P. Wypych (*Wpływ...*): „Według naszych współczesnych wyobrażeń owo ograniczenie mogło być zasadne wyłącznie na gruncie ustawy z 1920 r., jako odnoszącej się do osób wojskowych. Upośledzenie kobiet w omawianej materii widać również na tle artykułu 8 ustawy w przedmiocie uznania nazwisk przybranych podczas służby wojskowej, który przyznawał prawo uzyskania nazwiska przybranego w czasie służby wojskowej przez nieżyjącą osobę wojskową jej zastępcą, ale już nie wdowie po takiej osobie”.

Wymienione regulacje prawne administracyjnej zmiany nazwiska były jakby konsekwencją uregulowań prawnych obejmujących prawo rodzinne, które w wyraźny sposób określało wpływ zawarcia małżeństwa na nazwiska małżonków. Wszystkie akty prawne regulujące w II Rzeczypospolitej to zagadnienie stanowiły obligatoryjne przyjęcie przez żonę nazwiska męża (art. 212 prawa o małżeństwie z 1826 r. – dla ziem byłego zaboru rosyjskiego, § 1355 kodeksu cywilnego niemieckiego – dla ziem byłej dzielnicy pruskiej oraz § 92 kodeksu cywilnego austriackiego – dla ziem byłego zaboru austriackiego).

Zmiany w omawianej kwestii nastąpiły po II wojnie światowej niemal równocześnie w prawie rodzinnym i w prawie administracyjnym:

- 1) w dekreście z dnia 25 września 1945 r. – Prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 270), zachowując zasadę przybierania przez żonę nazwiska

- męża, dopuszczono możliwość zachowania przez nią nazwiska rodzinnego z warunkiem dodania nazwiska męża (art. 17);
- 2) w dekreście z dnia 10 listopada 1945 r. o zmianie i ustalaniu imion i nazwisk (Dz. U. Nr 56, poz. 310 z późn. zm.) zawarto postanowienie, że zmiana nazwiska męża rozciąga się na żonę, pod warunkiem wyrażenia przez nią zgody. W braku zgody żona pozostawała przy nazwisku dotychczasowym.

3.2. Prawne uregulowania zmiany imion i nazwisk okresu powojennego

Pierwszym aktem prawnym dotyczącym zmiany imion i nazwisk był **dekret z dnia 10 listopada 1945 r. o zmianie i ustalaniu imion i nazwisk (Dz. U. Nr 56, poz. 310 z późn. zm.)**, który obowiązywał od dnia 16 grudnia 1945 r. i był nowelizowany: dekretem z dnia 20 marca 1946 r. (Dz. U. Nr 14, poz. 100), dekretem z dnia 28 października 1947 r. (Dz. U. Nr 66, poz. 405), ustawą z dnia 30 grudnia 1948 r. (Dz. U. z 1949 r. Nr 4, poz. 21), ustawą z dnia 29 grudnia 1951 r. (Dz. U. z 1952 r. Nr 3, poz. 18) oraz dekretem z dnia 8 czerwca 1955 r. (Dz. U. Nr 25, poz. 151).

Na podstawie przepisów art. 2 i 5 dekretu z dnia 10 listopada 1945 r. zostało wydane z mocą od dnia 20 grudnia 1948 r. rozporządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 7 grudnia 1948 r. w sprawie właściwości władz do orzekania o zmianie imion i nazwisk niektórych kategorii osób (Dz. U. Nr 60, poz. 473).

Zagadnienie prawa do zmiany imion i nazwisk we współczesnej Polsce znalazło ogromne zainteresowanie. Jak pisze J. Litwin: „Krzywdą nazwiskowa ogromnych warstw ludności, upośledzonych pod tym względem, biorących w dziedzictwie «złe» nazwiska, odrodzenie fenomenu zamierzchłych epok rycerstwa – pseudonimu wojskowego, niebywały przed tym zasięg liczbowy pokrewnego, a znanego już dawniej zjawiska – pseudonimu osłaniającego świadczą o tym, że zasada stabilizacji nazwiska jest zasadą programową, gdyż nie stopiła się dotychczas w tyglu świadomości społecznej” (*Prawo o aktach stanu cywilnego z komentarzem*, Łódź 1949).

Na tle zmian społeczno-politycznych obserwowano dość powszechną chęć wyzbycia się nazwisk o brzmieniu niepolskim, zwłaszcza niemieckim, jako nieustannego źródła podejrzeń o obcą przynależność narodową. Wszystkie te motywacje zmiany imienia bądź nazwiska przemawiały za uproszczeniem trybu postępowania w tym przedmiocie. Potwierdzała to również konieczność uporządkowania funkcjonowania ewidencji ludności oraz rejestracji stanu cywilnego. Dekret z 1945 r. stał jednak na gruncie ochrony prawa przedmiotowego, nakładając na organ orzekający obowiązek zbadania, czy zamierzona zmiana nazwiska nie prowadzi do łamania obowiązującego prawa.

Należy zwrócić uwagę, że dekret z 1945 r. przejął w niemalym stopniu postępowe przepisy poprzednich ustaw: ustawy z dnia 24 października 1919 r. oraz zasady ustaw specjalnych z dnia 11 maja 1920 r. o uznaniu nazwisk przybranych podczas służby wojskowej i z dnia 22 marca 1929 r. o zmianie nazwisk hańbiących, ośmieszających lub nieliczących z godnością człowieka. Ustawodawca kierował się w tym przypadku względami słuszności i celowości. Dekret z 1945 r. wprowadził ponadto nowe postanowienia:

- 1) art. 1 ust. 1 pkt 2 podyktowany był względami humanitaryzmu. Dopuszczał do korzystania z dobrodziejstw dekretu apatrydom;
- 2) regulował instytucję imienia (art. 2 ust. 5 i art. 10), znaną przedtem prawu w górnośląskiej części województwa śląskiego, natomiast od dawna znaną w większości współczesnych ustawodawstw obcych;
- 3) wprowadził instytucję ustalenia nazwiska (art. 12), odrębną od instytucji zmiany;
- 4) zrywał z zasadą, że zezwolenie na zmianę imienia bądź nazwiska mogło być udzielone w wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie; wprowadził zasadę ważnej przyczyny uzasadniającej wniosek (art. 3 ust. 1), przy czym ważną przyczynę ustalało się w każdym poszczególnym wypadku. Uszczegółowienie ważnej przyczyny ustawodawca wymienił jedynie przykładowo (art. 3 ust. 2, analogicznie art. 10 ust. 2);
- 5) zapewnił ochronę nazwisk osób zasłużonych dla kultury, nazwisk historycznych, eliminując zakaz przybierania nazwisk popularnych (art. 7);

- 6) uniemożliwił tworzenie nazwisk wieloczłonowych (art. 15);
- 7) wprowadził uproszczenia w imię ekonomii procesowej (art. 4 ust. 2 i art. 5);
- 8) nie przewidywał tzw. ochrony podmiotowych praw do nazwiska w postaci postępowania edyktalnego (ogłoszeń o zamiarze zmiany nie tylko w postaci obligatoryjnej, ale nawet fakultatywnej). Nie wprowadzał również instytucji sprzeciwu uniemożliwiającego zmianę przez posiadacza nazwiska (J. Litwin, *Prawo o aktach...*, 1949).

Natomiast władza orzekająca zarządzała wpisanie zmiany nazwiska do ksiąg stanu cywilnego, a także zawiadamiała właściwe władze prowadzące ewidencję ludności, ewidencję wojskową oraz władzę skarbową, ponadto władzę prowadzącą rejestr karny. Władza orzekająca podawała informację o zarządzanej zmianie nazwiska do publicznej wiadomości na koszt osoby zainteresowanej w drodze ogłoszenia w poczytnym piśmie miejscowym.

Władza orzekająca odstępowała od zarządzenia wpisu, zawiadomień i ogłoszeń, jeśli przemawiały za tym ważne powody (art. 9 dekretu z 1945 r.).

W przepisach przechodnich i końcowych (art. 17) dekret z 1945 r. wprowadził istotne postanowienia dotyczące obszaru b. Wolnego Miasta Gdańska, tj. decyzje o odwołaniu zezwoleń na zmianę imienia lub nazwiska udzielanych przed dniem 30 stycznia 1933 r., wydane na mocy § 7 i 11 ustawy z dnia 5 stycznia 1938 r. (Dz. U. Rzeszy I, s. 9) w brzmieniu rozporządzenia z dnia 24 grudnia 1940 r. (Dz. U. Rzeszy I, s. 1669), uważał za niebyłe. Oparte na ich podstawie wzmianki na marginesie aktów w rejestrach stanu cywilnego uważało się za nienapisane, przy czym były wykreślane na wniosek strony lub z urzędu.

Na tym obszarze wzmianki o przybraniu imienia dodatkowego dokonane na marginesie aktu w rejestrach stanu cywilnego, stosownie do § 2 rozporządzenia z dnia 17 sierpnia 1938 r., wydanego w celu wykonania ustawy o zmianie nazwisk i imion (Dz. U. Rzeszy I, s. 1044), poczytywano za nienapisane, przy czym na wniosek strony lub z urzędu były one wykreślane.

Artykuł 18 dekretu z 1945 r. postanawiał, że dla osób, które przybrały inne imię lub nazwisko w czasie pełnienia służby w Wojsku Polskim w okresie od dnia 1 września 1939 r. do dnia 9 maja 1945 r., do uznania zmiany imienia lub nazwiska za prawnie dokonaną wystarczające było zaświadczenie o zmianie wydane przez Ministerstwo Obrony Narodowej.

W okresie od dnia 14 czerwca 1956 r. do dnia 19 listopada 1956 r. obowiązywał **dekret z dnia 16 maja 1956 r. o zmianie imion i nazwisk (Dz. U. Nr 18, poz. 95)**.

Sejm PRL nie zatwierdził tego dekretu, wobec czego utracił on moc. Obwieszczenie dotyczące uchwały Sejmu PRL z dnia 19 listopada 1956 r. w tej sprawie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw z dnia 30 listopada 1956 r. Nr 56, poz. 258.

Wobec niezatwierdzenia przez Sejm wymienionego dekretu uchwalono **ustawę z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk (Dz. U. Nr 56, poz. 254)**. Ustawa ta weszła w życie z dniem ogłoszenia, tj. 30 listopada 1956 r., i w pierwotnym brzmieniu obowiązywała do dnia 18 maja 1964 r., tj. do nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 13 listopada 1963 r. (Dz. U. Nr 56, poz. 281).

Zasadniczą różnicą między dekretem z 1945 r. a ustawą o zmianie imion i nazwisk z 1956 r., w brzmieniu znówelizowanym, było to, że ustawa po nowelizacji nie obejmowała spraw uregulowanych dekretem, które były aktualne w okresie jego obowiązywania i miały istotne znaczenie w pierwszych latach powojennych.

Tak więc ustawa o zmianie imion i nazwisk z 1956 r. nie przewidywała instytucji:

- 1) zmiany imienia i nazwiska przez osoby, które w okresie od dnia 1 września 1939 r. do dnia 9 maja 1945 r. przybrały inne nazwiska jako pseudonim:
 - a) wojskowy,
 - b) konspiracyjny,
 - c) osłaniający;

- 2) zmiany w sposób uproszczony imienia i nazwiska przez osoby, które przybrały inne imię lub nazwisko w czasie pełnienia służby w Wojsku Polskim w okresie od dnia 1 września 1939 r. do dnia 9 maja 1945 r.;
- 3) uprawniającej zstępnych nieżyjących żołnierzy lub uczestników akcji konspiracyjnej z okresu II wojny światowej do zmiany nazwiska na pseudonim wojskowy lub konspiracyjny, przybrany przez ich zmarłych wstępnych;
- 4) powrotu do dotychczasowych imion i nazwisk przez osoby, które w czasie II wojny światowej przybrały inne imiona i nazwiska i nie ubiegały się o zmianę prawnie przysługującego nazwiska na nazwisko przybrane;
- 5) unieważnienia wydanych przez władze Niemiec hitlerowskich decyzji o odwołaniu zezwoleń na zmianę imienia i nazwiska;
- 6) nadawania imion i nazwisk dzieciom nieznanych rodziców (art. 13 dekretu). Zagadnienie to reguluje prawo o aktach stanu cywilnego, ponadto
- 7) zniosła obowiązek podania do publicznej wiadomości w miejscowym organie prasowym o każdej orzeczonej zmianie imienia i nazwiska;
- 8) wprowadziła zmiany kompetencyjne, powierzając orzekanie we wszystkich sprawach uregulowanych ustawą organom stopnia powiatowego;
- 9) zrezygnowała z postanowień art. 12 dekretu, jako że zagadnienie to regulują przepisy kodeksu postępowania administracyjnego i kodeksu postępowania cywilnego.

Należy wspomnieć o tym, że według art. 5 ustawy o zmianie imion i nazwisk z 1956 r. w pierwotnym brzmieniu zmiana nazwiska obojga rodziców rozciągała się na małoletnie dzieci, natomiast w przypadku zmiany nazwiska tylko jednego z rodziców, o objęciu zmianą w takim przypadku małoletnich dzieci z urzędu miała decydować władza opiekuńcza.

W ustawie o zmianie ustawy o zmianie imion i nazwisk z dnia 13 listopada 1963 r. nadano nowe brzmienie art. 5 ust. 2: „Jeżeli zmiana nazwiska dotyczy tylko jednego z rodziców, rozciągnięcie jej na małoletnie

dziecko wymaga zgody drugiego z rodziców, chyba że nie ma on pełnej zdolności do czynności prawnych, nie żyje lub nie jest znany albo że jest pozbawiony władzy rodzicielskiej. Gdy dziecko ukończyło 14 lat, potrzebna jest również jego zgoda”. Ponadto po ust. 2 dodano dwa kolejne ustępy: „3. W razie braku porozumienia między rodzicami każde z nich może zwrócić się o rozstrzygnięcie do władzy opiekuńczej. Decyzja co do zmiany nazwiska małoletniego dziecka zapada po uprawomocnieniu się postanowienia władzy opiekuńczej”; „4. Przepisy ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio w przypadku, gdy zmiana nazwiska ma dotyczyć tylko małoletniego dziecka. Z wnioskiem o zmianę nazwiska małoletniego dziecka występuje przedstawiciel ustawowy”.

Natomiast art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. miał na celu utrzymanie stanu, w którym rodzice i małoletnie dzieci nosili to samo nazwisko, także po administracyjnej zmianie nazwiska dokonanej przez oboje rodziców („1. Zmiana nazwiska obojga rodziców rozciąga się na małoletnie dzieci”). W tym przypadku zgoda dziecka, które ukończyło 14 lat, nie była wymagana.

Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk – obowiązująca do dnia 12 czerwca 2009 r. – była wielokrotnie zmieniana. Pierwszą z nowelizacji była omówiona już ustawa z dnia 13 listopada 1963 r. (Dz. U. Nr 56, poz. 281). Kolejne nowelizacje to:

- 1) rozporządzenie z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie określenia zadań i uprawnień należących do powiatowych rad narodowych i naczelników powiatów, które przejmują wojewódzkie rady narodowe i wojewodowie (Dz. U. Nr 17, poz. 94) – zmiana związana była ze zmianą przepisów dotyczących struktury administracji i dotyczyła właściwości rzeczowej;
- 2) ustawa z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 34, poz. 198) – jej art. 6 pkt 4 ustalał właściwość rejonowych organów rządowej administracji ogólnej do orzekania w sprawach zmiany imion i nazwisk oraz dostosowania pisowni imion i nazwisk do zasad pisowni polskiej zgodnie z fonetycznym brzmieniem, a także ustalania

- brzmienia oraz pisowni imion i nazwisk (art. 8 ustawy o zmianie imion i nazwisk z 1956 r.);
- 3) ustawa z dnia 24 listopada 1995 r. o zmianie zakresu działania niektórych miast oraz o miejskich strefach usług publicznych (Dz. U. Nr 141, poz. 692) – jej art. 4 ust. 1 powierzał organom gmin, jako zadania zlecone z zakresu administracji rządowej, kompetencje należące do rejonowych organów rządowej administracji ogólnej;
 - 4) ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 117, poz. 757) – art. 5 tej ustawy uchylał art. 4 ustawy o zmianie imion i nazwisk z 1956 r.;
 - 5) ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw ustalających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz. U. Nr 106, poz. 668) – art. 12 tej ustawy wprowadzał zmiany w ustawie o zmianie imion i nazwisk z 1956 r., tj. art. 8, 9, 10 ust. 1 oraz art. 11 ust. 1 otrzymały nowe brzmienie oraz został dodany art. 11a; zasadniczym celem nowelizacji było powierzenie staroście kompetencji rozstrzygania w sprawach określonych w ustawie o zmianie imion i nazwisk jako zadania z zakresu administracji rządowej, a w wyjątkowych sytuacjach powierzenie tych zadań Prezydentowi m.st. Warszawy jako organowi wykonawczemu gminy Warszawa-Centrum;
 - 6) ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. o zmianie ustawy o ewidencji ludności i dowodach osobistych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 476) – art. 4 tej ustawy w art. 11a dotychczasową treść oznaczył jako ust. 1 i zostały dodane ust. 2 i 3, mówiące o tym, że wojewodowie sprawują nadzór nad działalnością powiatu w zakresie realizacji obowiązków określonych w ustawie o zmianie imion i nazwisk oraz są organem odwoławczym od orzeczeń administracyjnych wydanych przez organy powiatu na podstawie tej ustawy;
 - 7) ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141); art. 33 tej ustawy w art. 2 ustawy o zmianie imion i nazwisk

z 1956 r. dodał ust. 3, który stanowił, że ważne względy zachodzą także wtedy, gdy wnioskodawca pragnie powrócić do nazwiska lub imienia, których zmiana nastąpiła z powodu ich niepolskiego brzmienia, w wyniku decyzji administracyjnej podjętej bez jego wniosku.

Na uwagę zasługuje nowelizacja dokonana ustawą z dnia 3 marca 2005 r. o zmianie imion i nazwisk oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 62, poz. 550), która weszła w życie dnia 3 maja 2005 r.

Niewątpliwie ambitne były cele, jakie stawiali omawianej nowelizacji twórcy jej projektu, w którego uzasadnieniu zawarta była następująca argumentacja: „zapropinowana zmiana wynika przede wszystkim z potrzeby dostosowania przepisów ustawy do przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, wykreślenie regulacji, które są nieaktualne, a ponadto doprecyzowanie przepisów, które budzą wątpliwości interpretacyjne”.

Odminną kwestią pozostaje, jak stwierdza P. Wypych, to, „na ile liczbie dokonanych zmian tekstu przepisów ustawy odpowiada doniosłość rzeczywistych skutków wprowadzonej nowelizacji oraz w jakim stopniu nowelizacja ta spełnia stawiane jej cele, w szczególności w zakresie dostosowania regulacji administracyjnej zmiany nazwiska do przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego” (*Nowelizacja ustawy o zmianie imion i nazwisk dokonana ustawą z dnia 3 marca 2005 r.*, Niezbędnik USC, Kraków 2005). Nie sposób nie zgodzić się z tym spostrzeżeniem autora artykułu, a ponadto, moim zdaniem, autorzy projektu ustawy nowelizacyjnej, mimo przyjętych założeń, nie ustrzegli się pewnych niejasności interpretacyjnych.

Kolejnym spostrzeżeniem krytycznym była w moim przekonaniu niezgodność z Konstytucją postanowień art. 10 ust. 3 ustawy o zmianie imion i nazwisk z 1956 r., wszakże zarówno nazwisko, jak i imię zalicza się do sfery dóbr osobistych chronionych przez Konstytucję oraz przepisy kodeksu cywilnego. Nie powinno być zatem dopuszczalne ustalenie piosnini nazwiska z urzędu.

Tekst jednolity ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk został ogłoszony obwieszczeniem Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 listopada 2005 r. w Dzienniku Ustaw z dnia 30 listopada 2005 r. Nr 233, poz. 1992, a następnie zostało ustalone nowe brzmienie art. 11a ust. 2 przez ustawę z dnia 12 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 21, poz. 125).

Po etapach nowelizacji ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o zmianie imion i nazwisk uchwalono nową **ustawę z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (Dz. U. Nr 220, poz. 1414)**, która weszła w życie dnia 13 czerwca 2009 r., czyli po sześciomiesięcznym *vacatio legis*. Ustawa w wersji pierwotnej obowiązywała do dnia obszernej jej nowelizacji zawartej w ustawie z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. poz. 1741 z późn. zm.).

Nowelizacja ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. weszła w życie z dniem 1 marca 2015 r. Zakres wprowadzonych nowelizacją zmian obejmuje ponad połowę przepisów ustawy z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska, tj. art. 2, 3 i art. 8–14, co pozoruje szeroką modyfikację unormowań prawnych w tym przedmiocie. W dużej mierze są to zmiany o charakterze technicznym bądź redakcyjnym, niemające istotnego znaczenia merytorycznego.

Do istotnych zmian zaliczyć należy przede wszystkim zniesienie dotychczasowej zasady właściwości miejscowej, tzw. odmiejscowienie załatwiania spraw o zmianę imienia i nazwiska.

Następne zmiany o istotnym znaczeniu to:

- pominięcie zasady obowiązku osobistego złożenia wniosku oraz wyłączości jego pisemnej formy;
- rezygnacja z obowiązku składania odpisów aktów stanu cywilnego, natomiast wprowadzono obowiązek wskazania kierownika urzędu stanu cywilnego, który sporządził te akty;
- wskazanie we wniosku kierownika urzędu stanu cywilnego, który będzie adresatem wniosku i orzekania w sprawie;

- wprowadzenie obowiązku transkrypcji zagranicznych aktów stanu cywilnego w przypadku nieposiadania aktów krajowych;
- wymóg złożenia we wniosku oświadczenia, że osoba ubiegająca się o zmianę imienia lub nazwiska nie składała wcześniej wniosku o taką zmianę i że nie została wydana decyzja odmowna w tej samej sprawie.

Pozostałe zmiany przepisów, jak i szczegółowe omówienie ustawy zawiera rozdział II opracowania.

ROZDZIAŁ II

Komentarz do ustawy o zmianie imienia i nazwiska

1. Uwagi ogólne

1. Nowelizacja ustawy z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska weszła w życie z dniem 1 marca 2015 r. (Dz. U. z 2014 r. poz. 1741 z późn. zm.).

W założeniach projektodawcy zmiany: „(...) mają służyć podniesieniu jakości i poprawić sprawność procesów administracyjnych nie tylko obszarów rejestracji stanu cywilnego ale też ściśle powiązanej z tą sferą materii zmiany imion i nazwisk” (zob. uzasadnienie do projektu zmian Prawa o aktach stanu cywilnego, Sejm VII kadencji, druk nr 2620).

Zakres wprowadzonych zmian obejmuje bez mała połowę przepisów zawartych w komentowanej ustawie, tj. art. 2, 3 oraz art. 8–14, co sugeruje przyjęcie nowych rozwiązań prawnych istotnych zarówno w rozstrzygnięciach merytorycznych, jak i w procedurze.

Tymczasem „(...) ciężar gatunkowy i znaczenie dla praktyki jest bardzo ograniczone – i to z przewagą zmian o charakterze technicznym bądź redakcyjnym” (P. Wypych, *Nowelizacja ustawy o zmianie imienia*

i nazwiska wprowadzona nowym Prawem o aktach stanu cywilnego, Metryka 2015, nr 1).

Istotną zmianą proceduralną jest zniesienie dotychczasowej zasady właściwości miejscowej, zwane „odmiejscowieniem załatwiania spraw o zmianę imienia lub nazwiska”.

W art. 10 ust. 1 u.z.i.n. wprowadzono zatem pełną dowolność złożenia wniosku o zmianę do „wybranego kierownika urzędu stanu cywilnego”. Zmiana taka stanowi bez wątpienia uproszczenie dla wnioskodawcy, co jednak nie oznacza zasadności jej wprowadzenia, o czym w dalszej części komentarza.

Kolejne zmiany to: pominięcie wyłączności osobistego złożenia wniosku w formie pisemnej, wprowadzenie obowiązku transkrypcji zagranicznego aktu stanu cywilnego w przypadku nieposiadania aktów krajowych, zwolnienie wnioskodawcy od obowiązku dołączenia do wniosku odpisów zupełnych aktów stanu cywilnego dotyczących wnioskodawcy oraz osób, które obejmuje wniosek, zamieszczenia we wniosku oświadczenia o niezłożeniu wcześniej wniosku do innego kierownika urzędu stanu cywilnego o zmianę imienia lub nazwiska.

Te i inne mniej istotne zmiany ustawowe zostaną szczegółowo omówione w komentarzu do artykułów ustawy, które zostały znowelizowane.

2. Ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 10)

Art. 1. [Zakres przedmiotowy]

Ustawa określa zasady zmiany imienia lub nazwiska na inne imię lub nazwisko oraz właściwość organów administracji publicznej i tryb postępowania w sprawach zmiany imienia lub nazwiska.